

medlemsblad for

Austmarka Historielag

LOGO FOR HISTORIELAGET

Det har vært utlyst konkurranse om logo for laget, og nå kan vi presentere resultatet. Det kom inn mange gode forslag, og styret hadde nok problemer med å bestemme seg. Vi viser vinnerutkastet med styrets begrunnelse, og noen av de andre forslagene.

Det strømmer stadig til nye medlemmer. Denne gangen kan vi ønske 10 nye velkomne. Vi nærmer oss nå 300 medlemmer!

Utvidelsen til 16-siders blad har gått greit hittil. Jeg tror vi kan love 16 sider i tida framover. Men til det trengs det stadig tilførsel av stoff, og alle medlemmer oppfordres til å ha bladet i tankene når de kommer over interessante saker. Helst bør det være stoff som ikke har stått i aviser og tidsskrifter i senere tid, og som de fleste kjenner fra før. Det bør iallfall være målet.

Vi tar med glede imot brev og telefoner!

Nr. 70 September 1996

NYTT FRA LAGET

Helgetur til Lebiko.

Lagets medlemmer inviteres til helgetur til Lebiko på Varaldskogen lørdag 28.- søndag 29. september. Vi vil kombinere dette som en dugnad med rydding og omlegging av takstein og turer: f.eks. 7-torpsvandring, Særglamp, Lindo eller sopp- og bærtur. Det er ikke strøm eller vann i Lebiko. Huset har 12 sengeplasser - ut over dette må det tas med liggeunderlag.

Samlet avreise fra Austmarka S-lag kl. 9.00. Påmelding til Oddvar, tlf.62828246 innen 26. september.

Sommeråpent på Tunet.

Laget har hatt åpne søndagsettermiddager i juli og august. Antall besøkende har ikke vært overveldende, og turister har det vært få av. Hvis dette skal gjentas neste sommer, må det nok skje etter et annet mønster enn årets.

Gaver til laget.

Vi takker for følgende gaver som er kommet inn siden sist:

Fra Signe Ås: Kiste, mugge, smørbutt, sukkertang, bibel, kokebok og tømmermannsutstyr. Thor Thorsen: Fele etter Andreas Thorsen, treskemaskin. Mona S. Øverby: 4 bøker fra Tomta. Birger Johannesen: Røkebord og bordflaggstang. Per Varildbakkens bo: Stubbetryter. Hjørdis Olsen: Traug og klesrulle. Erik Hamre: Håndspiktede takstekker.

Nye medlemmer.

Anna Vangen, Ingvar Haakerud, Gerd Bottilsrud, alle Austmarka. Geir Øverby, Kongsvinger. Ingrid Holst, Oslo, Elin K. Larsen, Oslo, Reidar Berger, Strømmen, Thor Thorsen, Granli, Odd Håvard Bratli, Sander, Marry S. Brendryen, Flisa.

Styret

SOMMERTUREN 1996

Det var en trivelig gjeng som som etter hvert fylte bussen da vi dro av sted mot Sande den 15. juli i år. Vel framme i Sande ble vi påspandert en førsteklases lunsj av Gunvor og Roland. Noen tok også en avkjøling i det innbydende svømmebassenget i hagen hos de to. Alle gav uttrykk for at denne mottakelsen var gjestfrihet utenom det vanlige.

Så bar det mot Lindesnes hvor naturopplevelser og kulturinnslag startet for alvor. I de følgende dagene fikk vi med oss utrolig mye av interessante og varierte steder og opplevelser. Jeg kan nevne Jøssingfjorden, Hellenen og Ruggesteinen på 60-70 tonn som Gunhild fikk til å svinge. Videre Stavanger med jernalderlandsby, Domkirken, Hermetikkmuseet, Gamlebyen, Ledaal, Breidablikk m.m. På turen var vi innom Utstein kloster på Mosterøy. Det var en spesiell opplevelse som ble forsterket av en førsteklases guide og solosang av en middelalderkledd ungjente.

Landskap og veier ga oss en imponerende naturopplevelse og innsikt i veibyggingsdyktighet når vi dro gjennom sørlandsk kystlandskap og tunneller gjennom fjellpartier eller under havflata. En ferjetur hørte også med på veien til Haugesund.

De to siste nettene tilbrakte vi i Kopervik på Karmøy. Derfra var det kort vei til Haugesund hvor vi hadde rik anledning til å bli kjent med byen og spesielt den lange gågata med et sydende folkeliv.

Karmøy kunne ellers by på Haraldshaugen, Olavskirken på Avaldsnes med all historikk stedet byr på. En ypperlig guide førte oss tilbake til Snorres skildringer av livet på Avaldsnes. Hele historieboka fikk en ny dimensjon ved å stå på stedet der begivenhetene fant sted århundrer bakover i tida. Grillaftenen ved de nedlagte koppergruvene i Visnes var en verdig avslutning på Karmøyoppholdet.

Heimturen lørdag bød på en avstikker til Låtefoss som ga oss en ny naturopplevelse. Lørdag kveld 20. juli var vi heime igjen etter å ha krysset Norge fra de ytterste skjær til svenskegrensen etter sikker kjøring av Finn Ivar. Åge skal også denne gangen berømmes for et turopplegg som klaffet 100 %.

Konklusjonen for turen blir at opplevelsene spenner over et vidt felt som sosialt samvær, gjestfrihet, naturopplevelser og kulturelle innslag, eller for å si som Egon i Olsenbanden: Turen var helmax.

O.J.

EN BERETNING FRA Plassen VÅLER

Under en vandring i Fagernes utmarkslags regi i 1991 gikk ferden innom den for snart 100 år siden nedlagte husmannsplassen Våler, på Fangnesskogen. Jeg hadde den fornøyelse å berette om plassen og folka som hadde bodd her, for mange "vandrere".

En beretning som ennå lever blant folk i nabolaget, om en tragisk hendelse på Våler, som skjedde for 96 år sida ble fortalt slik:

"Det fulgte også tragiske hendelser med beboerne her. Eli og hennes bror, Hans, bodde sammen her, begge ugifte. Arbeidsledigheten var stor da også, som nå. Hans ville til Vinger for å ta seg arbeid. Dette måtte være vinterstid. Han drog og kom ikke igjen. Eli trodde han hadde fått arbeide.

Utpå våren begynte kråkene å holde et svare leven ved Skansgårdlandet, ved Vingersjøen. Folk fant Hans der, død. Han hadde antakelig frosset i hjel på veg heimatt. Noe arbeid hadde han sikkert ikke fått.

Ole Velta var gardsgutt på Skansgården under denne hendelsen, og det er han som har fortalt historien til sin bror, Karl Velta. Ole reiste seinere til USA."

I 1994, altså tre år etter at dette ble berettet, fant jeg under gjennomlesing av avisa Indlandsposten, Kongsvinger, årgang 1900, 27/4, en artikkel som følger:

En savnet Mund - funden som Lig paa tørre Bakken.

Siden 10de Januar har man savnet den for omskrevne Hans Hansen Vaaler fra Østmarken, som den Dag hadde været paa Kongsvinger. Den 1ste Mars fik Lensmanden i Vinger vide, at man den 11te Januar havde

fundet forskjellige Klædningstykker o.l. borte ved Vingersjøen. Undersøgelse blev straks iværksat, men uden Resultat. - Onsdag kvæld, 25de April, kom der endelig den Melding til Lensmand Sandberg, at en Tjenestegut paa Skandsgaarden havde fundet et Lig paa Bakken nedenfor Skandsgaarden lige ved Vingersjøen. Lensmandskontorist Moe reiste straks bortover, og det viste sig, at det var Liget eller rettere sagt Kadaveret efter den savnede, ulykkelige Mand. Manden laa halvt paa Maven og halvt paa venstre Side. Hans Uhr og Tegnebok fandtes i Lommerne og toges i Forvaring.

Igaarkvæld foretoges Ligsyn af D'Hrr. Dr. Forseth og Lensmandskont. Moe. Liget, som nu har lagt ude under Sneen i 3 ½ Maaned, var naturligvis i den værste Oplosningstilstand, og man maatte lægge det i Kisten derborte, hvorefter den kjørtes til Kongsvinger igaar Kvæld.

Manden var, som før fortalt, ugift, men han havde en Søster, som han boede sammen med.

Som man ser faller disse to beretningene, med snart 100 års mellomrom, forbløffende godt sammen.

Syver Gylterud

LOGO

Styret innbød til konkurranse om logo til Historielaget, og fire personer hadde levert inn forslag da fristen gikk ut.

Flere av forslagene er gode i symbolsk og illustrerende betydning, samtidig som de innbyr til en viss tankeprosess omkring tolkningen.

Etter et par runder med vurdering valgte styret et motiv med Bygdetunet og begrunner valget slik:

- Bygdetunet er mer enn noe annet prosjekt knyttet til Historielaget.

- Logoen fører tankene til gamle husmannsplasser og finnetorp med hustyper og byggeskikker som kommer inn under bevaringsarbeidet Historielaget driver med.

- Logoen er enkel og folkelig uten preg av innviklet symbolikk.

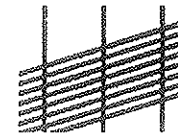
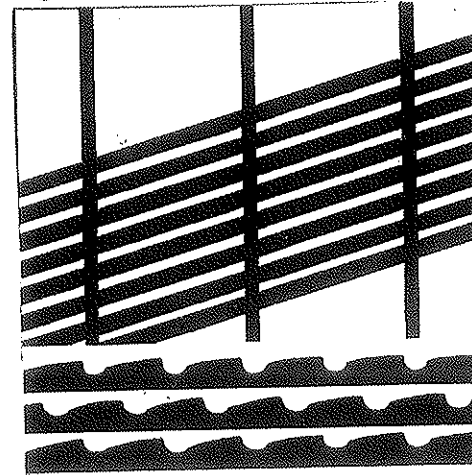
Vinnerutkastet, som er sendt inn av Halvard Bratlie. Det trenger noen små justeringer ut fra denne prototypen.

Odd Arnstorp har også sendt inn en rekke gode forslag, to av dem gjengis nedenfor. Han valgte vridd vier til å omkranse lagsnavnet med følgende begrunnelse: "Vridd vier er et materiale som er hentet fra forhistorisk tid opp til våre dager." Ellers har han tatt motiv fra ruinene ved Sikåa

Rolf Risborg valgte skigarden som utgangspunkt med begrunnelsen: "Skigarden er et samlende symbol for det jeg forbinder med Austmarka, nemlig skogbruk, jordbruk, jakt og fiske."

Eksempelene viser skigarden med stilisert pløyd mark, og skigarden med lagsnavnet.

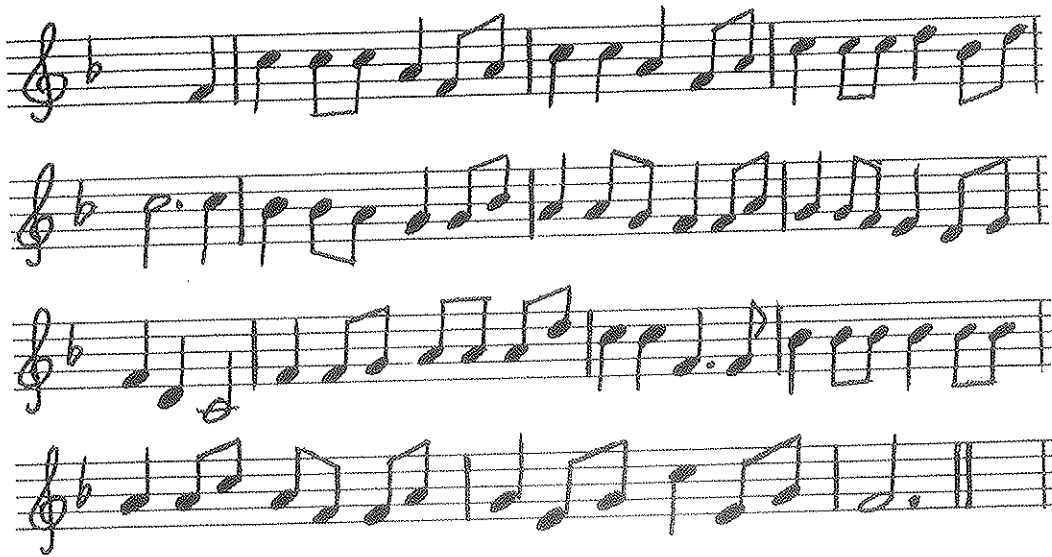
Austmarka Historielag

Styret vil takke de som har sendt inn forslag for utvist interesse, og berømmer deltakerne for seriøs holdning til oppgaven.

Styret.

DET STODO TRE FLIKKOR - - -

Denne visa sang vi i "godt lag" i etterkrigstida. Erik Jansrudvangen mente vi hadde noen feil i teksten, og skrev opp sin versjon. Det er den som gjengis her. Refrenget gjentas i alle versene. Melodien er skrevet opp etter hukommelsen.

Det stodo tre flikkor på kongens gård,
for de nifota hei før en jung.
De snakkade om sina giftarmål,
for de nifota hei før en monsans sei.
Fram kom den store daliduptan hei,
og hopskola monsa, og flikkorna dansa
før de nifota hei hei før en jung.

Det stodo tre gossar og hørte derpå
De ville så gjerne til flikkorna gå

Og døra den stengdes med stikker og med strå
Før at inte de gossorna inn skulle gå

Men så blåste det opp en sydvestelig vind
Og døra spratt opp, og de gossor kom inn

Jeg ville om mulig finne ut noe om bakgrunnen for visa, og tok kontakt med Norsk Visearkiv. Bestyreren der, Velle Espeland, dro kjensel på innholdet. Han fant den igjen i en bok han hadde redigert for Norsk Folke-minnelag: Blow Boys Blow, utgitt av Tiden Norsk Forlag 1981. Boka inneholder sjanties, altså arbeidssanger på seilskutene. Der het visa "Planta kål", og er på 11 vers. Det står at den var svært populær også på landjorda. Den mangler vårt merkelige refreng, og vår melodi var ukjent for Espeland. Men nå er både tekst og melodi på plass i Visearkivet!

De fire første versene i viseboka er slik:

Det sto tre skjønn flikker planterande kål.
De talte så jævli om gifterlig mål.

Der sto tre matroser og hørte derpå.
Om natten de ville til flikkene gå.

Men flikkan stengte døren med stikker og strå,
at ingen matroser der inn skulle gå.

Men så sprang det opp en nordosterlig vind.
Så døren sprang opp og matrosene inn

Det fortelles videre at matrosene var hos jentene om natta, og før det fikk de tre døgn arrest av skipperen. Men siste verset er slik:

Men blås i arresten, vi seiler igjen!
Men aldri får flikkan sin møydom igjen!

FRA BRØDBØLFOSANLEGGET

Utbyggingen av elektrisitetsverket ved Brødbøl var etter datidens forhold et stort løft for kommunen. De totale omkostningene var på 4,7 mill. kroner, og alt var lånte penger. Utbyggingen ble vedtatt i 1919, og 1. juli 1921 kom anlegget i normal drift.

I en avsluttende beretning fra anleggskomiteen i 1924 sies det at den økonomiske stilling ikke er tilfredsstillende. Men verket kan produsere mer kraft enn det som blir solgt, så de håper og tror at omsetningen vil stige. Et annet problem er det de kaller konsesjonssaken. Det var fløterinteressene som kolliderte med verkets behov for regulering av Møkeren og Varalden.

Mange firmaer var engasjerte i utbyggingen, og det var nok et yrende liv her i anleggsperioden. Kværner Bruk leverte turbiner og jernrør, og A/S Trærørkompaniet sto for trærørbyggingen.

Diameteren på røret var 2,4 m, det var over 1200 m langt og gikk i to kurver, fallet var 40 m. Selve røret var laget av gran, som skulle holde best på vannet. Det viste seg imidlertid at en del av plankene var laget av frogran, som var for løse og porøse. Der det ble lekkasje, måtte det spikres på metallplater. Med 1,8 m mellomrom var det bukker av furu som røret hvilte på. Med små mellomrom ble det spent metallbøyler rundt røret. Disse kunne strammes med en skrueanordning.

Plankene ble høvlet med not og fjær på en Bolinder høvelmaskin. De var i ulike lengder, for skjøtene kunne selvfølgelig ikke være på samme sted.

Som vi skjønner var dette et stort arbeid, og røret medregnet erstatninger kostet da også 677 tusen kroner.

Røret er reparert og utskiftet noen ganger, og det er neppe noe treverk fra 1920 igjen i dag, men utseendet er nok det samme. Furubukkene er utskiftet med støpte fundamenter. Alle i bygda har sett dette røret. Når vi kjører forbi, får vi sende en tanke til de som bygde det for 75 år siden.

Å bygge slike trærør er en komplisert affære, særlig er det vanskelig der røret går i kurve. Derfor er det litt overraskende at et arbeidslag fra Austmarka hadde den jobben. Hvor hadde de lært seg den kunsten?

Laget besto av Olaf Åsli, Arthur Eikåsen, Sigurd og Wilhelm Ødegård, Harald Stenberg og Sigvart Utgård. De gjorde nok et godt arbeid, for de bygde også trærør ved Osfallet i Østerdalen, og de ble også engasjert til en stor utbygging på New Foundland! Det var ingeniør Kielland som formidlet dette oppdraget. Han spurte Olaf om han ville ta jobben, og han svarte "Ja, hvis Arthur får bli med." Resultatet ble at hele laget unntatt Sivart reiste, han måtte være hjemme pga sykdom i familien. En mann som het Magnus Engmark var også med. Han er mest kjent for å ha produsert den elektriske komfyren Meteor som var svært populær. Mange husker sikkert den.

Dette arbeidslaget var borte et par års tid, og hadde likt seg godt der. Klimaet var godt, så denne turen hadde vært vellykket på alle måter.

Dette bildet er tatt i New Foundland. Det kommer fra Åmot, og er skaffet til veie av Torill og Arne Lunderbye. Vi ser i første rekke fra venstre: 1) Sigurd Ødegård 2) Arthur Eikåsen 3) Wilhelm Ødegård. Nr 5) fra v. i andre rekke er Olaf Åsli.

Kilder: Johan Åsli (navn og om arbeidslaget). Gamle aviser.

Finn Åberg

UNGDOMSMINNER FRA AUSTMARKA

Fra vest - det gamle Vinger - til øst langs grenseland,
der ligger denne bygda jeg ikke glemme kan.
I bruk blandt store skoger til gard i ryddet land,
blandt blanke tjern og sjøer til elvens klare vann.

Der har jeg hatt min barndom, helt fram til voksen mann.
Der lekte jeg med leker jeg sjøl fikk gjort i stand.
Og skolen gav meg visdom om verdens folk og land,
i formingstimen lærte jeg å stille høveltann.

Som 14-årig unggutt, og presten lagt sin hånd,
da var det slutt på leken, ei mere skolegang.
Det var ei råd for liten å følge "Traners Gang".
Et vendepunkt i livet, for jeg var arbeidsmann.

Nå bar det rett til skogen med øks og sag i hånd.
Det var å følge far min, og "knoge" det en kan.
Det ble å barke "handspik" og kviste "juret" gran,
og vente spent på lørdag, da var det dans på Strand.

Det ble ei mange åra at jeg ble skogens mann,
for skylda hadde krigen som tendte verdens brann.
Nå var det slutt på freden, og tillit til hver mann.
Det ble å velge side fra annet "nøytralt" land..

Nå sier jeg farvel med disse minneord:
"Ha takk da kjære hjembygd for liten og for stor.
Ha takk for mine fedre, ha takk for hver en bror,
og takk for mine venner som hviler i din jord."

Amund Eng

LITT NYERE SKOLEHISTORIE

For noen år siden fikk vi ny inspektør på Lilleborg skole, hvor jeg arbeidet da. I en samtale nevnte jeg at jeg var fra Austmarka, da gjorde hun store øyne, det viste seg at hun hadde hatt et vikariat ved Brødbøl skole for over 30 år siden! Jeg ba henne skrive ned noen erindringer fra den tiden, og vi tar her med et utdrag av hva hun husket. Det er morsomt å få beskrevet bygda "sett utenfra". Faren hennes hadde kjørt henne oppover i slutten av november. Etter noen mil gjennom skogen i mørket ville han snu, han ville ikke etterlate sin unge datter så langt ute i ødemarka!

På denne tiden var Ole Smestad skolestyreformann, kretsformann var Rolf Olsen, og skolestyrer ved Sentralskolen var Bjarne Rustad. Bildet er tatt av Arne Vestgård.

Bildet viser 2. og 3. klasse ved Brødbøl småskole 1960/61.
Foran fra venstre: Søstrene Laila og Karin Gylterud.
Bak: Mette Sandberg (senere gift Vagle), Bjørn Ulf Østgård, Anne Bottilsrud, Karen Utgård, May Lis Østgård, Arvid Sørum.

I 1. klasse dette året gikk Johnny Delet, Ove Åsengen, Bjørnar Østgård, Thore Nilsen, Synnøve Svendsen, Lisbeth Steinbakken.

Mette Vagles beretning:

Dette skoleåret var storskolen sentralisert på Austmarka. Brødbøl var småskole med en eneste lærer med elever fra 1.-3. klasse.

Skolehuset ble oppvarmet ved vedfyring, og når lærer og elever møtte til undervisningen i vinterhalvåret, durte det hyggelig i den store ovnen i klasserommet. Det var med andre ord en vaktmesterordning.

Noen av barna bodde like ved skolen, vi som bodde lengst unna kjørte skoleskyss med Folkevognbussen til Lorentz Haakerud. Vi bodde på Kjerret, læreren og to søstre, Lisbeth og Torill Steinbakken i 1. og 2. kl og Mette Sandberg, lærer in spe fra Høn i Asker, kjørte lengst med drosjen. Dagboken min viser at jeg også noen ganger gikk til og fra skolen.

Enkelte bodde litt innpå skogen, og flere av foreldrene drev tømmerhogst. Jeg husker godt hest og tømmersele i "syninga" der vi kjørte eller gikk til skolen. Det var en fin tid - i nærkontakt med naturen - skogene, vinden, kulda, de blinkende vannene - og den norsksvenske talemåten på grensen til nabolandet.

På Kjerret var det tollstasjon, og de første 14 dagene i desember bodde jeg hos familien Utgård på Kjerret, kloss ved grensen. Utgård var tollbetjent ved grensestasjonen. Senere flyttet jeg inn i 2. etasje hos familien Steinbakken, vis a vis landhandelen og det gamle skolehuset. Skolen var nå nedlagt, og barna overført til Brødbøl og Austmarka.

Men "ungdomshuset" på Kjerret var ennå i bruk, og det ble holdt fester der. Ung og gammel gikk mann av huse - jeg tittet bare innom en gang for å se. Det var en del alkohol med i spillet. Dette var mitt første møte med ungdomshuskulturen, mange år senere fant jeg samme kulturen igjen i Hardanger.

På Austmarka var jeg bare et par ganger, en gang på en handletur, den andre gangen var deltagelse i 17. maitoget. Skoleåret var avsluttet denne dagen - barna hadde da som nå et visst antall skoledager, og siden jeg underviste 36 timer i uken, ble skoleåret avsluttet allerede i mai. Dette gjorde at det ble en effektiv og intensivt undervisning. Elevene var delt i to klasser som hver gikk tre dager i uken a 6 timer. Det var den gangen

full skoledag 6 timer 6 dager i uken. Lørdagsskole var det på den tiden ingen som stilte spørsmål ved. Det var lang helg likevel fra lørdag ettermiddag til søndag kveld.

Mitt første år på lærerskolen tok til etter oppholdet på Brødbøl. Jeg gikk i ren pikeklasse året 61/62, ble så lokket til å bli lærer for norske barn i Tokyo. Der var det 7 elever fra 1. - 6. klasse - jeg hadde erfaring som lærer ved Brødbøl, samt 1 år ved Oslo off. lærerskole - og var dermed funnet kvalifisert for norske barns undervisning i Japan!! Dette var et privat tiltak for barn av SAS-piloter som hadde et utvekslingsopphold for Japan Airlines. Slik kom undervisningen på Brødbøl og erfaringene til ungdommen fra Asker (nettopp fylt 19 da hun kom til Vinger og startet undervisningen 1. desember 1960) til nytte.

Tiden på Skogen ved svenskegrensen har hele tiden siden - i mitt sinn - hatt en positiv og god valør. Jeg er takknemlig for møtet med menneskene jeg omgikk der - både de som naturlig hørte inn i skolehverdagen, og andre som jeg fikk møte og omgås. På en fin og varm måte fikk ungjenta fra Asker føle seg velkommen og hjemmehørende i de dype skogene - det trauste og trygge miljøet var enkelt og varmt - preget av en "ta meg som jeg er"- holdning, som nok satte et dypere preg på meg enn jeg den gang var klar over. Det enkle, nære, varme og trauste er blitt et varemerke som jeg setter høyt. Mitt åpne sinn i en ung kropp gjorde at jeg ble glad i den enkle formen, mennesker fremfor form og miljø av ytre karakter, fikk jeg næret holdninger i unge år - der MEDMENNESKE - ÅPENHET OG NÆRHET I SINN fikk prege seg inn fremfor skikker og bruk av typen "Skikk og bruk" i Osloreionen. Jeg var en jente som kom fra LANDET (Asker) til SKOGENE (Brødbøl).

Og jeg takker for det året. Ofte.

(Gøy å treffe en "historiker" - en ekte "Skaumann" i Oslo - på Lilleborg. Du verden hvor bitte lite dette landet vårt er. Med Frank (Haakerud) som nabo på Høn - tilogmed.)

Mette Sandberg (Vagle)

IDYLLISKE (?) FORHOLD I GAMLE DAGER

Fra Indlandsposten 23. juni 1902:

Grisunge stukket ihjel af en Orm.

Paa Pladsen Bottilsrudsæteren paa Østmarken blev for 14 Dage siden to 14 dage gamle Grisunger stukket af en Orm.

Den ene krepereede af Stikket, medens den anden stod det over.

Ormen kom ud af Stuen, hvor den formenes at være baaret ind af en Kat; thi da Griserne skulde ind i Stuen, traf de Ormen, som samtidig skulde ut.

Retting til nr 69, side 10.

Skomakeren het "Tøsten" Klakadalen (han skrev seg kanskje for Brunsberg) og bodde i Raudfjellet. Det var vel Tørp-Bjønn som kom med læret.

Utgiver: Austmarka Historielag

Redaksjon og ekspedisjon:
Finn Åberg
Meltzersgt. 3
0257 Oslo
Tlf. 22 44 54 52

Medlemskap koster 50 kr. året.
Betales til
Austmarka Historielag
2224 Austmarka
Postgiro 0814 3552056

Trykt i 300 eksemplarer